

Anton Tyrol

Exegetické charakteristiky poznámok a textu Starého zákona v Kamaldulskej Biblii

Rozdelenie textu a úvodná charakteristika poznámok

Slovenský národ má v kamaldulskom preklade Písma¹ jedinečný poklad, ktorý predstavuje významnú súčasť jeho duchovného a kultúrneho dedičstva. Preklad objavil farár v Cíferi Ľudovít Pavelits vo farskej knižnici a ako prvý ho preskúmal Vendelín Jankovič, ktorý publikoval o tomto objave svoju štúdiu.² Ako je doteraz známe, zachoval sa jediný rukopisný exemplár, ktorý sa medzičasom z farského úradu v Cíferi dostal do arcibiskupského úradu v Trnave, kde je uchovávaný dodnes. Koncom 90-tych rokov 20. storočia boli z neho vyhotovené mikrofilmové kópie a v nemeckom vydavateľstve Ferdinand Schöningh bolo v roku 2002 vytlačených niekoľko reprezentačných exemplárov, na čom má podstatnú zásluhu vtedajší riaditeľ Slavistického ústavu SAV prof. Ján Doruľa so svojimi spolupracovníkmi a vydavateľa Hans Rothe a Friedrich Scholz.

Text celého prekladu je publikovaný v dvoch zväzkoch. Prvý zväzok prináša historické (okrem Machabejských kníh) a múdroslovné knihy SZ, druhý zväzok prináša najskôr prorocké knihy, potom dve Machabejské a prechádza do novozákonných kníh počnúc Evanjelium podľa Matúša až do konca po Zjavenie svätého Jána.

Prvý pohľad na text Kamaldulskej Biblie (ďalej: KB³) ukazuje, že sú k nemu pripojené dva druhy poznámok: marginálne a úvodné. Na spôsob *masory parvae*⁴ sú k textu pripojené exegetické poznámky usporiadané prehľadne podľa adecedných písmen v texte a na okraji textu, takže je bez ťažkostí možné určiť, k akému miestu v texte sa vzťahuje tá-ktorá poznámka. O obsahu a charaktere týchto exegetických poznámok bude reč v osobitnej

¹ *Swaté Biblia Slowenské aneb Pisma Swatého Částka I – II*, vyd. Hans Rothe a Friedrich Scholz v spolupráci s prof. Jánom Doruľom, tlač. Ferdinand Schöningh, Paderborn 2002

² JANKOVIČ, V.: *Prvý slovenský preklad celého Písma svätého*. Verbum 1946-1947, s. 22-23. In: ŠIMONČIČ, J.: *Romuald Hadbávny a prvý slovenský preklad Svätého písma*. In: Pútnik svätovojtešský, SSV Trnava 2000, s. 103.

³ Tam, kde bude potrebné rozlíšiť aj príslušný zväzok KB, budem používať skratky KB I, resp. KB II.

⁴ Masora magna (z lat. *veľká masora*) predstavuje presné masoretské poznámky k hebrejskému biblickému textu Písma. Poznámky boli písané nad horný a pod dolný okraj biblického textu.

Masora parva (z lat. *malá masora*) predstavuje masoretské poznámky umiestnené po ľavom a pravom okraji hebrejského biblického textu. (Porov. HERIBAN, J.: *PLBV, SÚSCM Rím* 1992, s. 673).

podkapitole tejto štúdie. Druhým druhom poznámok v KB sú poznámky na začiatku každej kapitoly Písma. Zdá sa, že tieto poznámky podávajú skrátene obsah textov, ktoré nasledujú v každej kapitole. O ich prípadnom teologickom charaktere bude reč v osobitnej podkapitole tejto štúdie. Tretím druhom poznámok, ktoré obsahuje KB, sú liturgické poznámky uvedené na konci 2. zväzku (KB II), ktoré majú viac novozákonný charakter – ide totiž o epištoly a evanjeliá – preto budú predmetom ďalšej štúdie o exegetických poznámkach k novozákonným knihám KB. Predmetom tejto štúdie bude nakoniec aj charakter kamaldulského prekladu. Na vybraných miestach, ktoré sa obyčajne považujú za *crux exegetarum*⁵ alebo na príkladoch iných vybraných textov si budeme všimáť jednak spôsob prekladu do predberňolákovskej slovenčiny a jednak pramene, s ktorými kamaldulskí prekladatelia pracovali.

Vychádzajúc z týchto poznámok a z celkového zámeru uvedeného v nadpise tejto štúdie sa ukazuje schéma:

- marginálne poznámky k starozákonnému textu Kamaldulskej Biblie
- úvodné poznámky k jednotlivým kapitolám starozákonnému textu
- otázky prameňov ku kamaldulskému prekladu.

Marginálne poznámky k starozákonnému textu Kamaldulskej Biblie

Exegetické poznámky na okrajoch starozákonného textu Kamaldulskej Biblie predstavujú bohatý a rôznorodý materiál, ktorý obsahuje rozličné prekladateľské, prevažne však interpretačné a iné poznámky k vlastnému textu, paralelné miesta a iné poznámky, ktoré detailne prinesie podrobnejšie štúdium.

Doterajšie výsledky štúdia marginálnych poznámok

Problematiku exegetických poznámok spracoval a vo vydání KB v roku 2002 uverejnil Vladimír Gregor.⁶ Tento autor hneď na začiatku svojej štúdie píše, že „manuskriptu Kamaldulskej Biblie je pripojený rozsiahly aparát s latinskými poznámkami, ktorý môže byť

⁵ *Crux exegetarum* (resp. c. *interpretum*), z lat. *kríž exegetov* (*vykladateľov*) je termín, ktorým sa označujú také miesta v biblickom texte, ktoré sú mimoriadne ťažko vysvetliteľné. Obyčajne ide o idiomatické výrazy v pôvodných biblických jazykoch. (Porov. HERIBAN, J.: *PLBV*, s. 279).

⁶ GREGOR, V.: *Die exegetischen Anmerkungen am Rand der Kamaldulenser-Bibel*. In: *Swaté Biblia Slowenské aneb Pisma Swatého Částka II*, vyd. Hans Rothe a Friedrich Scholz v spolupráci s prof. Jánom Doruľom, tlač. Ferdinand Schöningh, Paderborn 2002, s. 779-781.

právom považovaný za určitý exegetický manuál pre kňazov a pre pastoračiu.“ Už z tejto prvej vety V. Gregora sa dá vidieť, že exegetické poznámky majú určitý exegeticko-teologicko-spirituálny charakter, preto je potrebné práve z tohto zorného uhla tieto poznámky študovať a objasniť. Spomínaný autor sa vo svojej štúdií zameriava na „charakteristiku stavby a spôsob interpretácie“, taktiež na ich „rozdielnosť od dnešných exegetických metód“ ako aj na to, „čo ich robí pre dnešný čas cennými“⁷. Poznámky sú písané v latinčine, sú uvedené len na vonkajších okrajoch textu a viažu sa na latinský text Vulgáty. V. Gregor sa vo svojej prvej štúdií zameriava takmer výlučne na Nový zákon⁸. Svoju pozornosť venuje predovšetkým lingvistickým otázkam, uvádza tiež niektoré drobné chyby v marginálnych zápisoch⁹, pozornosť venuje taktiež odkazom prekladateľov na hebrejský a grécky text.¹⁰ V. Gregor venuje tiež pozornosť cirkevným otcom a iným exegetom, ktorých citujú prekladatelia KB. Pozoruhodné poznámky v KB sa týkajú datovania udalostí v SZ (od stvorenia sveta, pred Kristom, od založenia Ríma, grécke datovanie orientované podľa olympiád). Osobitnú pozornosť si zasluhujú poznámky, ktoré sprostredkujú výklad niektorých miest v duchu rozličných hermeneutických zmyslov, predovšetkým alegorického zmyslu, ktorý bol výrazne rozvinutý práve v patristickej dobe. Autor citovanej štúdie venuje pozornosť aj niekoľkým prípadom doslovného prekladu textu, ktorý potom zastiera či znejasňuje pôvodný zmysel textu.

V závere svojej prvej štúdie V. Gregor dosvedčuje, že KB je starostlivo zostavené dielo, ktorého marginálne poznámky dokazujú vysokú odbornú úroveň prekladu. Vyslovil tiež predpoklad, že zachovaný exemplár bol korigovaný čistý prepis pripravený pre tlač. Prečo však tento prepis nebol vytlačený, to môže rozriešiť podrobnejší výskum kamaldulského archívu, ktorý sa nachádza v Budapešti.¹¹

V KB II sa za Gregorovou štúdiou o marginálnych exegetických poznámkach nachádzajú ďalšie dve kapitoly, z ktorých prvá prináša abecedný zoznam skratiek

⁷ GREGOR, V.: *Die exegetischen Anmerkungen am Rand der Kamaldulenser-Bibel*. In: *Swaté Biblia Slowenské aneb Pisma Swatého Částka II*, s. 779.

⁸ Pre Evanjelium podľa Marka uvádza skratku Mr namiesto zaužívanej skratky Mk.

⁹ V ďalšej štúdií (str. 784nn) autor uvádza tieto chybné zápisy s výkričníkom v zátvorkách a za nimi dodáva správne znenie.

¹⁰ Nejasným zostáva preň skratka *Sa*, ktorú považuje sa skratku pre: *Septuaginta*, v nz-textoch zas pre: *Supplementa* alebo *Summa*.

¹¹ Porov. GREGOR, V.: *Die exegetischen Anmerkungen am Rand der Kamaldulenser-Bibel*, s. 781.

používaných v marginálnych skratkách¹² a na ďalších 172 stranách sú prepísané všetky marginálne poznámky k obidvom zväzkom KB I-II uvedené podľa zväzkov, strán a abecedných znakov.¹³ V úvode k tejto štúdiu exegetických poznámok formuluje autor v klasickej latinčine precízne usmernenia k štúdiu týchto poznámok:

- poznámky na okrajoch KB sú písané takmer stenografickým spôsobom
- v prepise sú dopĺňané len tie slová, ktoré sú v originálnych poznámkach uvedené so znakom pre skratku
- v prepise sú bez doplnenia ponechané slová, ktoré sú v originálnych poznámkach uvedené v skrátenej forme s bodkou
- interpunkcia v prepise nie je ani dopĺňaná ani korigovaná
- zjavné chyby, najmä tie, ktoré menia zmysel vety sú v prepise označené znakom (!)
- prepis je zhotovený podľa originálneho textu s výnimkou dvoch konsonantov *nq*, ktoré sú prepisované podľa terajšieho spôsobu vo forme *ng*.

Naším cieľom v štúdiu týchto marginálnych poznámok bude podať ich bližšiu charakteristiku, kategorizáciu týchto poznámok, pramene, z ktorých prekladatelia čerpali, ako aj podať exegetické hodnotenie výkladu, ktorý poskytovali tieto marginálne poznámky. V ďalších podkapitolách tejto štúdie sa pozornosť sústreďí na úvodné poznámky k jednotlivým kapitolám a na hodnotenie exegetickej kvality a prameňov kamaldulského prekladu.

Formálna stránka marginálnych poznámok v sz-texte KB

Po stránke formálneho usporiadania a priestorového rozdelenia poznámok k sz- a nz-textu sa tieto poznámky od seba líšia: kým v nz-texte majú poznámky (porov. KB II, s. 407, 475) takmer na všetkých listoch vyznačený osobitný stĺpec, poznámky k sz-textu tento stĺpec nemajú k dispozícii, preto sú nz-poznámky usporiadané úhládnejšie ako sz-poznámky ([príloha 9](#)), ktoré nikde nemajú vyznačený osobitný stĺpec pre svoj text. V žiadnom prípade však ani tieto stĺpce nepresahujú zaužívanú šírku cca 4 cm, čo môže byť znakom toho, že prepisovatelia počítali s tým, že text sa bude publikovať. Nz-poznámky pritom nikde

¹² GREGOR, V.: *Abbreviationes, quae saepius occurrunt in exegeticis marginalibus Bibliae Camaldulensis*. In: *Swaté Biblia Slowenské aneb Pisma Swatého Částka II*, s. 784-785.

¹³ GREGOR, V.: *Die exegetischen Anmerkungen*. In: *Swaté Biblia Slowenské aneb Pisma Swatého Částka II*, s. 786-956.

nepresahujú vyznačený okraj, z čoho sa dá usudzovať, že stĺpce boli pripravené pred prepisovaním nz-textu, ale po prepísaní sz-textu, pretože spomínané stĺpce v sz-texte chýbajú.

System písania a ich korešpondencia s textom sú v KB premyslené veľmi jasne a jednotne pre SZ aj NZ. Prepisovatelia to dosiahli tým, že použili systém abecedných písmen, ktoré sú uvedené na okraji textu vo forme tlačenej majuskuly. Každému písmenu zodpovedá miesto v texte, ktoré je tiež označené tým istým, ale minuskulným písmenom. Dôvod používania minuskúl a majuskúl zrejme spočíva v snahe písať poznámky prehľadne a rýchlo ich – zrejme ešte počas výkladu – nájsť. Pritom je dôležitý aj ten fakt, že minuskulé abecedné znaky už mal prepisovateľ pripravené, keď prepisoval text, pretože tam, kde je uvedená poznámka, je text odsadený o niečo ďalej, než je veľkosť medzier medzi slovami tam, kde poznámky nie sú uvedené ([príloha 10](#)).¹⁴

Na str. 39 (KB I) sa v tomto abecednom systéme vyskytujú dve výnimky: prvá je v Gn 29,14 za textom *Odpoveděl: Kost má sy y tělo mé* sa nachádza asterisk, ktorý má na okraji pri tom istom znaku poznámku: *Consanguineus meus*. Druhá poznámka na tej istej strane je v Gn 29,21 a týka sa textu: *nebo sa guž čas naplnil*. Za slovom „naplnil“ je križik a na okraji pri tom istom znaku je vysvetlivka: *Id est 7 anni servitutis*. Obidve miesta podľa odsadenia textu ukazujú, že to nie sú dodatočné poznámky. Z toho vyplývajú dve možnosti: buď sú to dodatočné poznámky v nejakom ešte staršom prepise a v tomto prípade treba realizáciu prekladu opäť posúvať do staršieho obdobia alebo sú to poznámky, ktoré prepisovateľ čerpal odinakiaľ ako z predlohy, ktorú prepisoval ([príloha 11](#)). Do úvahy prichádzajú aj značky pre liturgické používanie textov, o čom pojednáva štúdia nz-textu.

K formálnej stránke poznámok v KB patrí aj znak # uvedený v kurzívnej pozícii. Tento znak sa nachádza napr. na s. 397 (KB II) a znamená pokračovanie začatej poznámky na nasledujúcej strane. Autor prepisu všetkých marginálnych poznámok V. Gregor premieta tento znak do svojich poznámok textom: (continuatio in pag. ...).¹⁵

Skratky používané v poznámkach sú dvojakého druhu: zaužívané skrátene slova a skrátene označené bodkou. Zaužívané skrátene slova odrážajú všeobecnú skripturistickú prax vtedajších čias, napr.: A^o = anno (slov. v roku), X^{ti} = Christi (slov. Krista; uvádza sa v časových údajoch *ante aeram Christi*). Skrátene slova s použitím bodky sú napr. odkazy na biblické texty (prepisovateľ za skratkou biblickej knihy dáva bodku /1.Pet. 1.16.; Deut.

¹⁴ To je najpresvedčivejší dôkaz toho, že zachovaný exemplár KB I-II je prepisom, a nie originálom, z čoho vyplýva, že realizáciu kamaldulského prekladu treba datovať do skoršieho obdobia.

¹⁵ GREGOR, V.: *Die exegetischen Anmerkungen*. In: *Swaté Biblia Slowenské aneb Pisma Swatého Částka II*, s. 921.

18.11.; 1.Reg. 28.7./ KB I, s. 147) alebo iné slová, z ktorých niektoré sú jasné v plnom znení (napr. *sc. = scilicet* /slov. *čiže*/ KB I, s. 83), iné nie (napr. *Commu.* pri časovom údaji od stvorenia sveta /KB I, s. 2/).

Úvodná a záverečná poznámka k SZ

V exegetických metodológiách sa zvykne venovať pozornosť formálnej vlastnosti textov, ktorá sa nazýva *inklúzia*. Ide o takú textovú vlastnosť, ktorá patrí k otázkam štruktúry a limitácie textov a jej význam spočíva v tom, že niekedy sa na začiatku a na konci ucelených textov spomínajú tie isté alebo navzájom viac-menej korešpondujúce prvky. Tieto majú potom rozhodujúci význam v interpretácii textu. Z týchto dôvodov – per analogiam – aj komentáre môžu ukázať podobný súvis. Nasledujúca tabuľka prináša vzájomné porovnanie poznámok k začiatku sz-textu s poznámkami k poslednému veršu 2Mach 15,40 (KB II, s. 398):

*poznámky k začiatku sz-textu (Gn 1)
Period. Jul. 710. A[nn]o M. I. Ante
aeram [Chris]ti Commu. 4004.*

Táto poznámka je celkom jasná. Hovorí o juliánskom letopočte, podľa ktorého sa Ježiš Kristus narodil roku 4714 API (*Anno Periodi Iulianae*).¹⁶ Znak Ao. M. 1. znamená *Anno mundi 1* – roku sveta 1, čiže začiatok existencie sveta, čo podľa biblických predstáv zodpovedá roku 4004 pred Kristom. Počítanie M. 1... a 4004 pred Kr. spolu súvisí, pretože prepisovateľ, resp. autor týchto poznámok v KB tento súvis uvádza na viacerých miestach: v poznámkach k Gn 2,1 uvádza tie isté roky: A.M. 1 a 4004, kým v poznámkach k Gn 4,1 sú to roky: A.M. 2, resp. 4003. Poznámky k Gn 5,6 uvádzajú A.M. 235, resp. 3769 atď. Súčet týchto rokov vždy dáva číslo 4004. Z exegetického hľadiska tieto údaje znamenajú snahu kamaldulských autorov vnímať dejiny ako históriu spásy, ktorá má svoj smer a cieľ a tým je príchod Krista, Vykupiteľa človeka a jeho dejín.¹⁷

*pozn. k záveru sz-textu (2Mach 15,40)
graece consum[m]a[ti]o seu finis Lib. et antiqvi
faederis terminante ibi historia prisci t[em]poris et
succedente [Chris]to Iesv scopo fine et complemento
Legis Prophetar[um] totiusq[ue] vet[er]is testamenti.
(príloha 12)*

Grécke (rozumej: grécky jazyk 2Mach) naplnenie, čiže koniec kníh (knihy) a starej zmluvy; tam sa ukončili dejiny starého času a po ňom nasledoval Ježiš Kristus, cieľ, koniec a naplnenie Zákona, Prorokov a celého Starého zákona.

Je zaujímavé, že kým na začiatku sz-textu sú uvedené až tri časové údaje z rozličných letopočtov, tak v záverečnej poznámke na konci sz-textu niet nijakého roku, ale je spomenutý fakt a zároveň jeho interpretácia, ktorá ale odráža chápanie všetkých a akýchkoľvek letopočtov.

Z týchto poznámok je jasné, že kamaldulskí autori tohto prekladu vnímajú dejiny ako zmysluplné a také smerovanie udalostí v čase a priestore, ktoré je zacielené na vykúpenie sveta, ktoré nastalo príchodom Ježiša Krista na svet, konkrétne jeho smrťou a zmŕtvychvstaním. V tomto zornom uhle je potrebné vidieť celé ľudské dejiny aj dejiny Božieho zjavenia. V tomto našom pohľade sa obidve poznámky z úvodu aj záveru prepisovaného a komentovaného diela navzájom odrážajú, dopĺňajú a celému dielu kamaldulského prekladu či komentára tak dávajú kompaktnosť. (príloha 13)

¹⁶ Arcibiskup James Ussher v slávnom diele *Chronologia Sacra* (1660) datuje stvorenie sveta na rok 4004 pred Kr. a potopu sveta na rok 2348/2349 pred Kr., čo je rok sveta (A.M.) 1656/1657 a tiež rok 2365 podľa Juliánskeho kalendára (API /Anno Periodi Iulianae/). Porov. <http://www.bibliaamericana.gsu.edu/ref.htm>. 17.9.2009.

¹⁷ O záľube kamaldulských komentátorov svedčia aj také poznámky, ako je uvádzaný vek Mojžiša a Árona dávaný do súvislosti s rokom sveta či letopočtu pred príchodom Krista. (Porov. KB I, str.76, pozn. C).

Odkazy na paralelné miesta

V poznámkach na okrajoch textu sa vyskytuje veľké množstvo odkazov na rozličné miesta Písma. Za pozornosť pritom stojí fakt, že skratky pre jednotlivé knihy Písma ako aj spôsob značenia biblických súradníc (kapitoly a verše) ešte neboli ustálené, čo je v tomto prvom kompletnom slovenskom preklade prirodzené. Prekladatelia väčšinou preberali zaužívané latinské skratky a za číslami kapitol aj veršov dávali bodku.

Cieľom tohto skúmania poznámok je zistiť, či tieto odkazy majú exegetickú funkciu, teda či odkazujú len na podobnú formuláciu ako takú alebo či majú za cieľ aj obohatiť biblicko-teologický a spirituálny úžitok čitateľa, resp. komentátora KB.

Príklad 1: Gn 1,7: *Y učinil Bůh oblahu a oddělil wodi, které byly pod oblahu od tých, které byly nad obláhu. Y stalo sa tak. Pri slovách od tých, které byly nad obláhu... je pod písmenom f odkaz na paralelné texty Psal 135,6 a 148,4. Na týchto miestach sú nasledovné texty:*

Ž 135,6: který upewnil zem pri wodách: nebo na věky milosrd-qeho

Ž 148,4: chwalte ho nebesa nebes: y všechny wodi, které su nad nebesama

Z prvého odkazu možno vidieť, že kamaldulskí prekladatelia používali grécke číslovanie žalmov (podľa LXX, resp. podľa Vg), pretože podľa NVg¹⁸, ktorá sleduje hebrejské číslovanie žalmov, ide o Žalm 136. Tento odkaz motivuje adresáta výkladu vidieť v usporiadaní vesmíru prejav Božieho milosrdenstva. Druhý odkaz zo Žalmu 148 zas upozorňuje čitateľa alebo poslucháča, aby cez stvorené veci vzdával Bohu chválu. Ide o peknú personifikáciu stvorených vecí, ktoré majú chváliť Boha. Tieto odkazy teda nemajú lingvistický charakter, ale sú teologicko-spirituálnym obohatením čitateľa uvedených komentárov.

Príklad 2: Gn 1,8: *Y nazwal Bůh oblahu nebem: y stal sa večer, a ráno, deň druhy. Aj pri tomto verši sa nachádza odkaz na paralelné texty uvedené v poznámke na vonkajšom okraji textu: Jer 10,12; 51,15; Psal. 32,7. Na týchto miestach sú nasledovné texty:*

Jer 10,12: Ktery zem z silú swú sprawuge, pripravuge kolečko zémské z múdrosti swég, a z rozumnosti swég roztahuge nebesa.

Jer 51,15: Který spůsobil z swú silu, pripravil koléčko zémské z swég múdrosti a z rozumnosti swég roztáhel nebesa.

Ž 32,7: Který zhromáždúge gakó wo sud'e wodi morské: který klade do pokládnic propásti.

¹⁸ NOVA VULGATA BIBLIORUM SACRORUM EDITIO, Libreria editrice Vaticana, Editio typica altera MCMLXXXVI.

Všetky tri odkazy upozorňujú na Božiu moc. Pekný je výraz *koléčko zemské*, ktorý zodpovedá výrazu *zemekruh*. Ani v tomto druhom príklade pri uvedených odkazoch nemožno nájsť lingvistický cieľ; pretože ten je teologický so spirituálnym použitím.

Skratky hebr a Chald.

V poznámkach k textu KB sa na vonkajších okrajoch nachádzajú odkazy na originálne biblické jazyky a tieto vyvolávajú otázky čitateľov. Ide o skratky *Chald.* a *hebr.* Na niektorých miestach sú pri skratke *hebr* uvádzané biblické súradnice. V tom prípade je jasné, že ide o List Hebrejom, na ktorý sa vzťahuje odkaz ako na paralelný text osvetľujúci vlastný prekladaný text.

Príklad: Gn 2,2: *Y doplnil Bůh w sedmém dny prácu swú, kterou býl učinil: a odpočinul w sedmém dny odewšeckeg práci, kterou byl wykonáwal.* Pred slovom *a odpočinul* je v texte odvolávka – *m* minuskula – a na okraji textu je znak hebr 4,4. Okrem tejto odvolávky sú tam uvedené ešte ďalšie dve paralelné miesta Ex 20,11 a Dt 5,14. Tieto odvolávky poukazujú na paralelné miesta v textoch Dekalógu. Uvedený údaj v Liste Hebrejom zas prakticky doslova cituje prekladaný text v Gn 2,2. Aj na tomto mieste vidieť teologicko-spirituálny cieľ odvolávok na paralelné miesta v Písme.

Iným druhom citácií uvedených pod skratkou *hebr*, resp. aj *Chald.* sú tzv. explikatívne poznámky. Pod tým treba rozumieť bližšie vysvetlenie nejakého slova, ktoré bolo použité v prekladanom texte. Na str. 193 (KB I) je takýto prípad v texte Nm 23,19.21.

Nm 23,19: *Neni Bůh gakó člowěk aby lhal: any gakó syn člowěka, aby sa měnil. Protož čo poweděl, čily neučini? Čo mlúwil, čily newyplni?*

Za slovom *měnil* je značka *h* a na okraji pri tom istom znaku – *H* majuskula – je poznámka: *hebr poeniteat*. Za pozornosť stojí, že kamaldulskí prekladatelia použili výraz *meniť sa*, kým autor poznámok tu pridáva presnejší preklad *poeniteat*. Toto latinské sloveso zodpovedá hebrejskému *nacham*, ktoré v konjugácii *hitpael* možno prekladať slovenským *pocitovať ľútosť, robiť pokánie*.¹⁹ Zaujímavé je tiež, že v preklade použitý výraz *meniť sa* zodpovedá textu Vg: *ut mutetur*.²⁰ Podobný výraz má Kralická Biblia (*aby se měnil*), aj NVg (*ut mutetur*). LXX má na tomto mieste výraz *apeileo*, čo znamená *vyhrážať sa*, resp. *znášať vyhrážky*, čo je vzdialený výraz od *mutetur* alebo *poeniteat*. Z toho vyplýva, že prekladatelia

¹⁹ Porov. GESENIUS, W.: *Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch*, Leipzig 1910¹⁹, s. 492.

²⁰ Porov. počítačový program BIBLE WORKS 6.0.

čerpali z Kralickej Biblie alebo z latinského textu Vg a autor poznámok pridal význam z hebrejského originálu.

Nm 23,21: *Neni ... Jákobowé, any sa newidi obraz w lidu Yzraélském. Pán Bůh gehu s nim gest a welebnost wi'azstwá králówského pri něm gest.*

Za slovom *welebnost* je v preklade znak *i* a v poznámkach na okraji textu pod tým istým znakom v majuskule je skratka *Chald. majestas*. To znamená, že aj keď je text Nm 23,21 hebrejský, predsa slovo *uterúat* (st. constr. od *terúach*) má svoj význam, azda aj pôvod v aramejčine, čo autor poznámok ku kamaldulskému textu prekladá slovom *majestas*.

Explikatívne poznámky

Azda väčšina poznámok na okrajoch textu kamaldulského prekladu má charakter explikatívnych objasnení. Týmto spoločným označením sú myslené všetky poznámky na okrajoch textu, ktoré prinášajú priame upresnenia použitých výrazov v texte alebo bližšie objasnenia použitých výrazov či teologické alebo spirituálne obohatenie tých obsahov, ktoré sú spomenuté v preklade. Niektoré z týchto explikácií už boli spomenuté v predchádzajúcich odsekoch, na niektoré poukazujú nasledujúce riadky. Napríklad na náhodne vybranej strane 232 (Dt 14,10 – 15,4) je celkove 9 poznámok, ktoré poskytujú nasledovné informácie:

Dt 14,12: *Nečistého negezte: totižto orla a grysa, y sokola morského.* Za posledným slovom je znak *e* minuskula a k nemu je na okraji pri znaku *E* majuskula uvedené: *marina[m] aquila[m]*. Pôvodný kamaldulský preklad je pekný, dnešný slovenský preklad má: *orlosupa bradatého*, Kralická Biblia má: *orlice mořské*, Vg má: *grypem et alietum*, rovnako aj NVg.

Dt 14,13: *Yxona a kanů, y gastrába, wedlé plemena gehu.* Za prvým slovom tohto verša je znak *f* minuskula, s ktorým korešponduje znak *F* majuskula na okraji textu a pri ňom je uvedené: *vulturis genus*. Znamená to *rod supa (supovité)*. Tu sa prekladatelia aj komentátori zjavne pridržiavali textu Vg.

Dt 14,18: *Kalándra y žltačka gednéhokaždého wedlé plodu swého: detka také y netopyra.* Za slovom *žltačka* nachádzame znak *g* minuskula a na okraji pri znaku *G* majuskula je poznámka odkazujúca na paralelné miesto v. *Lev 11*. V tejto kapitole je reč o čistých a nečistých zvieratách, vodných živočíchoch a pod.

Dt 14,21: *... Nebudeš warit capa w mléce matki gehu.* Aj pri tomto texte je za slovom *nebudeš* pod znakmi *h * H* odkaz na paralelné miesta: *Ex 23,19 a 34,26*.

Dt 14,23: *A gésti budeš pred oblyčagém Pána Boha twého, na mistě, které wywoli...* Za slovami *gésti budeš* je poznámka obsahujúca cez znaky *i * I* text: *Sc. de parte ejus decimae Num 18*. Ide o vysvetľujúcu poznámku k textu o požívaní obetovaných plodov zeme. Zdá sa,

že v Dt 14,23 je pokyn o jedení z obiet určený všetkým Izraelitom, kým v odkaze na Nm 18 sú pokyny určené Áronovmu pokoleniu, teda levitom a kňazom.

Dt 14,28: *Na tretý rok oddeliš ginšy desátek zewšeckych věci, které sa tebe rod'á za toho času: a složiš doma u seba.* V tomto verši sú dve poznámky: za slovom *tretý rok* je prostredníctvom znakov *l * L* poznámka: *Sc. in fine*, čo znamená na konci tretieho roka, keď preberali svoj desiatok leviti žijúci nie v Svätom meste, ale v ostatných judských mestách. Ďalšia poznámka v tom istom verši sa nachádza za slovami *oddeliš ginšy*. Prostredníctvom znakov *m * M* je na okraji uvedená: *praeter eam quae quotannis celebrat[ur]*. Text hovorí: *Okrem tej, ktorá sa každoročne uskutočňuje.* Text tejto poznámky je jasný a celkom presne vysvetľuje predpisy o desiatkoch.

Dt 15,1: *Na sedmý rok učiniš odpúšťeni.* Za slovom *rok* je znak *a*, ku ktorému sa pod znakom *A* majuskula vzťahuje poznámka: *Sc. in fine*. Poznámka znamená: (*scilicet*) *totiž na konci*. Poznámke treba rozumieť tak, že tu išlo o dlhy, ktoré sa v niektorých prípadoch mohli (od cudzincov) a v niektorých prípadoch nemohli vymáhať (od súkmeňovcov). Uvedenej poznámke máme rozumieť v zmysle *na konci siedmeho roka* alebo aj *na konci šesťročného obdobia*, teda v priebehu siedmeho roka. Druhá možnosť je pravdepodobnejšia.

Dt 15,4: *Y potrebného ówšem, a žebráka nebude mezy wama, aby tebe dal požehnání P. Bůh twíg w zemi, které tebe dá abys s ňu vládal.* Pri slovách *mezy wama* je prostredníctvom znakov *b * B* na okraji poznámka: *Q.d. ne patiare judeu[m] mendicare*. Latinský text poznámky treba rozumieť tak, že sa tu ukladá židom, aby nestrpeli žobranie zo strany židovských súkmeňovcov. Totiž mali sa snažiť robiť všetko pre odstránenie žobrania.

Záverom tohto prehľadu poznámok na náhodne zvolenej strane možno konštatovať, že z deviatich poznámok na tejto strane sú dve poznámky odkazujúce na paralelné miesta a sedem poznámok, ktoré majú explikatívny – objasňujúci charakter.

Poznámky k žalmom

Pre určitú celistvú charakteristiku skúmaných poznámok je dobré osobitne si všimnúť poznámky, ktoré sa viažu na text Knihy žalmov. Nie je možné študovať všetky poznámky ku všetkým žalmom, ale svoju pozornosť zameriame na charakter poznámok k žalmom, pretože tie sa spolu s evanjeliami pri bohoslužbách používajú azda najviac.

Kniha žalmov (orig. *Kniha Žalmúw*) sa v KB I začína na strane 687 a končí sa na strane 780 toho istého (prvého) zväzku. Maličkou chybou registra poznámok je to, že register udáva

o 2 strany menej ako je skutočnosť.²¹ Otázkami číslovania žalmov sa o.i. zaoberá druhá časť tejto štúdie. Marginálne poznámky na vonkajšom okraji textu Žalmu 1 plynule pokračujú, na začiatku a na konci knihy sa nevyskytujú žiadne zvláštne poznámky na spôsob inklúzie. Poznámky pokračujú písmenom *G majuskula*, pri ktorom je poznámka k Ž 1,1 (*po raddě bezbóžných*) s vysvetlivkou: *malis consilijis obseqvens*, čo znamená: (nie) *poslušný zlým radám*. Nasledujúce poznámky sú prevažne vysvetľujúceho charakteru, nie veľa poznámok sú odvolávky na iné, paralelné miesta v Písme. V Ž 1,2 sa do poznámky dostal kuriózný omyl, keď autor poznámky namiesto paralelného textu Jozue 1,8 napísal *Joseph 1.8.*, ale to už opravil V. Gregor v prepise exegetických poznámok.²² Na strane 740 je pri Ž 85 (86),5 pri slovách *Nebó ty sy Pane...* poznámka – odvolávka na paralelný text Joel 2,13, ktorú autor prepisu exegetických poznámok zrejme nedopatrením vynechal.²³

Veľmi pekné sú poznámky k poslednému Žalmu 150. Tento žalm má nadpis *Chváľte Pána*, dnešné texty (NVg) ho uvádzajú v 5-tich veršoch. Kamaldulský preklad ho však uvádza v 6-tich veršoch, podobne aj Vulgáta ako aj Kralická Biblia. Na okrajoch pri tomto žalme sú poznámky, ktoré poskytujú zaujímavú interpretáciu textu. Nasledujúca tabuľka v štyroch stĺpcoch prináša poradové čísla 1-6, ktoré sú vlastne číslami veršov. Druhý stĺpec prináša prepis kamaldulského textu, v ktorom sú na príslušných miestach formou *minuskulných písmen* kurzívou vpísané znaky pre poznámky, tretí stĺpec prináša *majuskulné* znaky pre poznámky a štvrtý stĺpec podáva latinské explikatívne poznámky so *slovenským prekladom*.

<i>verš</i>	<i>kamaldulský text Ž 150</i>	<i>znak</i>	<i>interpretácia</i>
1	Alleluja. Chváľte Pána w swatých geho <i>b</i> chwálte ho w pewnósti syli geho. <i>c</i>	<i>B</i>	perfectionib[us] operib[us] et servis v <i>dokonalých skutkoch a v služobníkoch</i> alleg[orice] in Deipara et in
2	Chváľte ho w mocách <i>d</i> geho: chwálte ho podlé množstva welikosti geho.	<i>C</i>	Ecc[lesia] <i>alegoricky</i> v <i>Bohorodičke a v Cirkvi</i>
3	Chváľte ho z hlasem trúbi <i>e</i> : chwálte ho z wárganama y z húslama.	<i>D</i>	in Angelis v <i>anjeloch</i>
4	Chváľte ho z bubnem <i>f</i> ; y na kúru spēwném: chwálte ho z strunama a zhudebnýma nástrogama.	<i>E</i>	Apostolis v <i>apoštoloch</i>
		<i>F</i>	in Martyrib[us] v.S. Vincentu[m] Ferrer Scr. de o[mn]ib[us] S[anctis] v <i>mučeníkoch. vid'. Svätého Vincenta z Ferrery Reč</i>

²¹ Porov. GREGOR, V.: *Die exegetischen Anmerkungen*. In: *Swaté Biblia Slowenské aneb Pisma Swatého Částka II*, s. 851, resp. 861.

²² Porov. GREGOR, V.: *Die exegetischen Anmerkungen*. In: *Swaté Biblia Slowenské aneb Pisma Swatého Částka II*, s. 851.

²³ Porov. GREGOR, V.: *Die exegetischen Anmerkungen*. In: *Swaté Biblia Slowenské aneb Pisma Swatého Částka II*, s. 857

		<i>O všetkých svätých.</i>
5	Chwálte ho s cymbalama dobre hlasytyma: chwálte ho s cymbalama veselosti:	- -
6	Každý duch nech chwáli Pána. Alleluja.	- -

Na tomto prehľade poznámok k jednotlivým veršom Ž 150 jasne vidieť, aký cieľ malo uvádzanie poznámok na okrajoch kamaldulských textov. Žiadna z uvedených poznámok v tomto prípade nemá jednoducho upresňujúci charakter, ale všetky poznámky sa týkajú spirituálneho výkladu citovaného žalmu. Ide o alegorický výklad, ako je aj uvedené v poznámke k 1. veršu (pozn. C). Na prvý pohľad nie je celkom jasný dôvod, pre ktorý je v závere výkladu uvedené meno sv. Vincenta z Ferrery. Celkom oprávnene sa však možno domnievať, že meno tohto svätca je tu uvedené preto, že spomenutý výklad pochádza práve od tohto autora. Z jeho života je totiž známy komentár k Ž 150.²⁴ Na tomto základe potom možno opraviť skratku *Scr.* uvedenú v exegetických poznámkach V. Gregora; správny údaj je *Ser.*, čo je *Sermo – reč*.

Pramene k poznámkam na okrajoch textu

Autori poznámok ku kamaldulskému prekladu uvádzajú veľmi skromne pramene svojich poznámok. Do úvahy preto prichádza aj predpoklad, že sa opierali o jeden konkrétny prameň, ktorý je zatiaľ neznámy. Sporadicky sa uvádzajú niektorí cirkevní otcovia, ako napr. Hieronym (KB I, str. 50, pozn. B; str. 65, pozn. I; KB I, str. 80, pozn. D), sv. Gregor (KB I, str. 59, pozn. E; KB I, str. 75, pozn. I; KB I, str. 84, pozn. H; KB I, str. 87, pozn. D), sv. Augustín (KB I, str. 77, pozn. C; KB I, str. 80, pozn. D), sv. Ambróz (KB I, str. 87, pozn. D). Zo stredovekých alebo novovekých svätcov a teológov sa v poznámkach spomína napr. sv. František Saleský (KB I, str. 39, pozn. A).²⁵

V kamaldulských poznámkach sa popri cirkevných otcoch a všeobecne známých teológoch objavujú dve mená exegetov či teológov, na ktorých sa autori týchto poznámok odvolávajú. Na prvých 100 stranách je štyrikrát citovaný Jacobus Tirus a dvakrát Giovanni Stephano Menochio.

²⁴ VINCENTIUS FERRER: *De omnibus sanctis, sermo primus: Laudate Dominum in sanctis eius.* In: <http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/01817185416714839765324/ima0235.htm>. 20.9. 2009.

²⁵ Uvedené údaje boli vyhladané len na prvých 100 stranách KB I.

Jacobus Tirinus (1580-1636) je citovaný v KB I na miestach: 75L, 82G, 92E, 100O. Bol to flámsky jezuita, v svojej dobe známy ako jezuita a teológ-biblista. Bol popredným členom svojho rádu, predstavený rehoľného domu v Antverpách. Od neho sú známe diela:

- *Commentarius in Sacram Scripturam, I.- II.* (dvojzväzkové dielo, ktoré bolo publikované okolo roku 1645.²⁶
- *Chorographia Terrae Sanctae in angustiore formam redacta, et ex variis auctoribus a multis erroribus expurgata*, Antwerpy, 1632.²⁷

Všetky jeho komentáre prevzaté do kamaldulského komentára majú charakter spirituálneho naratívneho výkladu.

Giovanni Stephano Menochio, S.J. (1575-1655) je na prvých 100 stranách textu KB I citovaný dvakrát: 5N, 7F. Aj tento autor, podobne ako *Jacobus Tirinus* podáva svoje výklady na spôsob spirituálneho povzbudzujúceho poučenia. Jeho život, služba a vedecká činnosť sa odohrávala v severnom Taliansku. Stal sa slávnym svojimi dielami, v ktorých vynikal presnosťou, jasnosťou, stručnosťou a veľkými znalosťami židovských starobylých dejín. Považuje sa za otca modernej kritickej vedy. G. J. Menochio napísal množstvo diel. Z oblasti komentárov Svätého písma sa najčastejšie uvádzajú:

- *Commentarij totius S. Scripturae, ex optimis quibusque authoribus collecti ...*
- *Historia sacra della vita, attioni, dottrina, miracoli, passione, morte, risurrettione, e salita al cielo del nostro Redentore*, Roma 1653
- *Breuis explicatio sensus literalis totius S. Scripturae ex optimis quibusque auctoribus per epitomen collecta*, 1630 a mnohé iné.²⁸

Záver

Uvedená štúdia o poznámkach ku kamaldulskému prekladu Písma nie je kompletná. Jej cieľom bolo preštudovať najvýraznejšie vlastnosti poznámkového aparátu k tomuto prekladu a podať jeho charakteristiky. Výsledky tohto štúdia však ukázali, že kamaldulský preklad

²⁶ Úplný názov diela: *Commentarius in Sacram Scripturam, duobus tomis comprehensus : primo quidem, post varia prolegomena, Vetus fere Testamentum : altero, duodecim Prophetarum minores, Machabaeorum liber uterque, ac Novum Testamentum explanantur. Editio novissima prioribus longe emendatior, cum indicibus quinque secundo tomo subnexis.*

²⁷ http://www.geographicus.com/mm5/merchant.mvc?Screen=CAD&Product_Code=tirinus. 20.9. 2009.

²⁸ Web-stránka <http://www.culturabarocca.com/crediti22.htm>. 20.9. 2009 uvádza až 44 Menochiových diel.

v tomto jedinom zachovanom exemplári, resp. faksimilnom vydaní možno celkom spoľahlivo označiť za komentovaný preklad, pretože poznámky na okrajoch textu majú práve tento cieľ: podrobnejšie vysvetliť používané výrazy, poukázať na paralelné miesta v iných častiach Písma, aby tak čitateľ alebo poslucháč mal možnosť teologicky a spirituálne hlbšie porozumieť podávaný obsah. Tento fakt, že ide o komentovaný preklad, ešte viac zvyšuje duchovnú a teologickú hodnotu kamaldulského prekladu.

Úvodné poznámky k jednotlivým kapitolám starozákonného textu

Kamaldulský preklad je po formálnej stránke veľmi dôsledne zostavený spis, ktorý má presne stanovenú metódu postupu pri preklade, resp. pri prepise tohto diela. Po preštudovaní prepisu všetkých marginálnych poznámok²⁹, jazykovej stránky prekladu³⁰, ortografie, fonológie a morfológie³¹ a po podrobnejšom preštudovaní marginálnych poznámok prichádza na rad štúdium rozličných nadpisov a úvodov k jednotlivým kapitolám sz-textu.

Názvy jednotlivých kníh SZ

Hneď úvodná stránka obsahujúca titul diela ukazuje určité rozdiely v názvoch kníh KB I. Ide o: *kníhi... Ezdrášowe, Tobiášowe, ... Žalmi Dáwidowé, ... Pisňe Šalamúnové...* ([príloha 14](#)). Pod Ezdrášovými knihami treba rozumieť *Ezd – Neh*, výraz *kníhi Tobiášowe* treba chápať v singulári; ide zrejme o nedopatrenie autora. Prekvapujúci je nadpis *Knihy žalmov: Žalmi Dáwidowé*. Takýto nadpis bol totiž na Tridentskom sneme odmietnutý na tom základe, že v tejto biblickej knihe nie sú Dávidove žalmy v tom zmysle, že ich autorom je kráľ Dávid, ale konciloví otcovia pri definovaní kánona dali tejto knihe nadpis *Psalterium davidicum*, čo je rozdiel od pôvodne navrhovaného nadpisu *Psalterium Davidis*.³² Plný názov tejto knihy v texte Vulgáty je: *Psalterium Davidicum centum quinquaginta psalorum*. Neovulgáta uvádza názov *Liber Psalorum*.³³

²⁹ GREGOR, V.: *Die exegetischen Anmerkungen am Rand der Kamaldulenser-Bibel*. In: *Swaté Biblia Slowenské aneb Pisma Swatého Částka II*, s. 779-956.

³⁰ DORUĽA, J.: *Die Sprache der Kamaldulenser-Bibel im Kontext ihrer Zeit*. In: *Swaté Biblia Slowenské aneb Pisma Swatého Částka II*, s. 975-1007.

³¹ KRASNOVSKÁ, E.: *Orthographische, phonologische und morphologische Aspekte der Kamaldulenser-Bibel*. In: *Swaté Biblia Slowenské aneb Pisma Swatého Částka II*, s. 1009-1042.

³² Ex Concilio Tridentino, sess. 4 (8 aprilis 1546); Decretum de canonicis Scripturis. In: <http://vulsearch.sourceforge.net/html/>. 21.9. 2009. Porov. Enchiridion Biblicum §58.

³³ NOVA VULGATA BIBLIORUM SACRORUM EDITIO, s. 873.

Za Knihou Kazateľ (*Ekklesyastes*) je uvedená kniha s neobvyklým názvom *Pisňe Šalamúnové*. Plný text na str. 826 však v svojom obsiahlom nadpise hneď poskytuje vysvetlenie: *Pisňe Piseň Šalomúnových ktoré po židówsy Šir hasarim sa menugú*. Hneď za týmto nadpisom nasleduje plných 8 kapitol kánonickej knihy Pieseň piesní. Vulgáta uvádza túto knihu pod názvom *Canticum Canticorum*.

Formálne usporiadanie nadpisov kapitol

Všetky kapitoly sz-textu majú po formálnej stránke pevnú štruktúru: v stredovej pozícii je uvedená kapitola s poradovým číslom (rímske číslice) a pod tým je stručný obsah kapitoly, ktorá nasleduje. Tento obsah kapitol je vlastným predmetom skúmania v tejto časti našej práce. K formálnym prvkom týchto úvodov patria aj tzv. deliace čiary, ktoré v každej kapitole oddeľujú spomínané úvodné poznámky od vlastného textu Písma. Text úvodných poznámok je obyčajne písaný menším písmom ako vlastný biblický text. Deliace čiary sú uvádzané hneď od začiatku, od Gn 1 a vyskytujú sa v celom sz-texte. V nz-texte tieto čiary spočiatku chýbajú, neskôr sa objavujú od 2Kor 5.

Charakteristikou týchto deliacich čiar je to, že boli do textu vnášané zrejme neskôr ako bol text napísaný, resp. prepísaný. Dá sa tak usudzovať z toho, že tieto horizontálne línie nie sú rovné, ale prispôsobujú sa textu. V niektorých prípadoch línia deliacej čiary nie je vedená do konca riadka alebo – ak by mala prechádzať cez úvodné slovo, ktoré má obyčajne iniciálu napísanú väčším písmom – začína sa na trochu odsadenom mieste. Podobné línie sa používajú aj na konci textu tej-ktorej knihy ([príloha 15](#)).

Zaujímavou črtou úvodných poznámok je to, že sú uvádzané v niekoľkých bodoch, formálne označených rímskymi číslicami, za ktorými vždy nasleduje nejaká myšlienka, o obsahu ktorej bude reč v nasledujúcom podnadpise. Pritom za tou-ktorou myšlienkou je niekde uvedené aj číslo verša a inde zas nie. O vzťahu rímskych číslic a čísel veršov v úvodných poznámkach hovoria nasledujúce poznámky s príslušným textom ([príloha 16](#)).

Obsahová stránka úvodných poznámok k sz-textom

Cieľom skúmania úvodných poznámok je stanoviť, aký charakter majú úvodné poznámky: či ide o čisto obsahovo-informatívny alebo teologický charakter. Popritom chceme rozlíšiť aj systém označovania jednotlivých poznámok rímskymi a arabskými číslicami. Na dosiahnutie tohto cieľa zvolíme niekoľko príkladov: Ž 1; 2; Jdt 16.

Príklad: Ž 1

I. Že zhromáždeni stary zákon Moyžyšúw po tagemnie nowý zákon Krysta J. ohlašuge a že pobóžny blahoslaweny, bezbóžny proty tomu býdny budú.

Tento komentár obsahuje dve tvrdenia: o tajomnom ohlásení Ježiša Krista v textoch Ž 1 a o osude zbožných a bezbožných. Komentár možno považovať za teologický najmä vzhľadom na kristologickú interpretáciu žalmu. Komentár je uvedený rímskou číslicou I., ktorá však nie je číslom žalmu, ale uvedením komentára. Zatiaľ nemožno z tejto poznámky nič iné dedukovať.

Príklad: Ž 2

I. Že nadármo lidé a knížata seba protiá dáwidowému a Krystowému králówstwu.

II. Že tento gest wšeckých věc Král od Boha Otca ustanoweny kterého poslúchat máme chtěmely býti spasený.

Uvedené poznámky obsahujú veľmi pekný komentár, ktorý v prvom bode podáva interpretáciu vo vlastnom zmysle (nadarmo sa národy a kniežatá protivia Dávidovmu kráľovstvu), ku ktorému je pripojený aj kristologicko-mesiášsky zmysel, ktorý tu možno označiť za typický hermeneutický zmysel. Druhá poznámka je celkom kristologická a aktualizáčná. Zdá sa, že kým prvá poznámka podáva vlastný zmysel textu (v rozšírení na novozákonný, resp. na plný zmysel, tak druhá poznámka sleduje parenetický cieľ, povzbudenie adresátov výkladu plniť Božiu vôľu a tak získať spásu. V poznámkach sa nevyskytuje iné členenie, iba uvedené dva znaky „I“ a „II.“ Takýmto spôsobom sú napísané všetky úvodné poznámky v Knihe žalmov. Ani jeden žalm tu neobsahuje v úvodných poznámkach iné členenie ako rímskymi číslicami.

Príklad: Jdt 16

I. O pisni Júdythi pre wíťázstwi: 1

II. O lidu, který obětí obětowal s poděkowáním.: 22. O lúpeži Holofěrnosowég Júdythe 23.

III. Že w čistém životě zemrela, a deň tohto wíťázstvá ustawične židě swetá a slawá. 25.

Záverečná kapitola Knihy Judit prináša zložitejšie členenie úvodných poznámok: ide o tri poznámky označené číslicami I. – III. Okrem toho sú za jednotlivými poznámkami uvedené aj čísla veršov. Tieto sú uvádzané arabskými číslicami a spravidla je tu uvedené to číslo, ku ktorému sa vzťahuje rímska číslica v texte kapitoly. Je zaujímavé, že v tomto prípade sa počet veršov v Jdt 16 nezhoduje s terajším počtom veršov. Kým Jdt 16 v dnešných vydaniach obsahuje 25 veršov, kamaldulský preklad ich uvádza až 31 veršov, podobne ako Vulgáta. Kralická Biblia túto knihu neobsahuje.

Príklad: 1Kr 9

I. Že Saúl když hledal oslú otca swého, prišel k Samuélowi. 1.

II. Slyšal, že od Boha gest wywoleň za Krála nad lidem Yzrahélskym. 15.

III. že z Samuélom poledňowal i prenocowal. 22.

Táto kapitola je celá napísaná prózou, naratívny štýlom a úvodné poznámky nevykazujú žiaden náznak teologického alebo spirituálneho výkladu. Čísla (1; 15; 23) na konci jednotlivých odsekov (I.- III.) označujú číslo verša, ktorým sa začína nasledujúci odsek.

Korešpondencia úvodných poznámok s obsahom a štruktúrou kapitol

V súvislosti s úvodnými poznámkami na začiatku jednotlivých kapitol kamaldulského prekladu vystupuje otázka, ako tieto poznámky súvisia s interpretáciou textu, resp. s obsahom tej-ktorej kapitoly. Priama odpoveď nie je celkom jasná, preto je potrebné porovnať viac prípadov a pokúsiť sa nájsť spoločné prvky a stanoviť pravidlo.

Prvá kapitola Genesis schematicky vyzerá nasledovne:

Kniha I. Genesis kap. I....	
I.....x.....	6
II.....9.....	14
III.....20.....	24
I.	
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	
II. 9	
10	
11	
12	
13	
14	
15	
16	
17	
18	
19	
III. 20	
21	
22	
23	
24	
25	
26	
27	
28	
29	
30	
31	

V úvodných poznámkach je v schéme uvedený znak „x“. Je to nejaký znak v texte, ktorý nie je čitateľný. Možno sa domnievať, že je to číslica 3. V takomto prípade by všetkých

6 číslic označovalo obsahové členenie 1. kapitoly, keď číslice 3, 6, 9, 14, 20, 24 sú vlastne verše, ktorými sa začínajú jednotlivé dni stvorenia. Táto schéma sa dokonale zhoduje s dnešnou štruktúrou 1. kapitoly, ako ju uvádza slovenský katolícky preklad:

- 1-2 úvod stvorenia; úvodné verše
- 3-5 dielo prvého dňa
- 6-8 dielo druhého dňa
- 9-13 dielo tretieho dňa
- 14-19 dielo štvrtého dňa
- 20-23 dielo piateho dňa
- 24-31 dielo šiesteho dňa (toto dielo siaha až po Gn 2,1).

Rímske číslice sú celkove tri a sú uvedené rovnomerne:

- I je uvedená na začiatku kapitoly a zachytáva úvod a 1. a 2. deň stvorenia
- II je uvedená pri 9. verši a zachytáva 3. a 4. deň stvorenia
- III. je uvedená pri 20. verši a zachytáva 5. a 6. deň stvorenia.

Schému druhej kapitoly Genezis ukazuje tabuľka:

Kapitola II.	
I.....	3
II.....8.....	18
III.....	23
I.	
2	
I. 3	
4	
5	
6	
7	
II. 8	
9	
10	
11	
12	
13	
14	
15	
16	
17	
18	
19	
20	
21	
22	
III. 23	
24	
25	

Gn 2 obsahuje záver prvej správy o stvorení sveta (Gn 1,1 – 2,3)³⁴ a text pokračuje druhou správou o stvorení sveta až po 3. kapitolu vrátane. Podobne ako v predchádzajúcom príklade, aj v tomto prípade je schéma štrukturovaná veľmi precízne. V úvodných poznámkach sú spomínané verše 3, 8, 18, 23. Sú to začiatkové verše malých literárnych jednotiek prinášajúcich samostatné obsahové bloky, ktoré hovoria o:

- 1-2 dokončenie stvorenia
- 3 požehnanie siedmeho dňa
- 4-7 stvorenie prvého človeka
- 8-17 umiestnenie človeka do raja a príkaz poslušnosti
- 18-22 stvorenie ženy
- 23-25 ustanovenie manželstva.

Uvedené členenie Gn 2 sa takmer úplne zhoduje s dnešným obsahovým členením, ktoré používajú moderné exegetické publikácie. Rozdielna je iba úvodná štruktúra, ktorá v kamaldulskom preklade necháva viac vyniknúť dielo požehnanie siedmeho dňa z prvého opisu stvorenia.

Rímske číslice sú celkove tri a označujú nasledovné obsahové bloky:

- I verše 1-7; zachytávajú dielo požehnanie siedmeho dňa a stvorenia človeka
- II verše 8-22; zachytávajú umiestnenie človeka do raja, rajský príkaz, stvorenie ženy
- III verše 23-25; zachytávajú ustanovenie manželstva muža so ženou.

Záver: Na základe uvedených príkladov možno konštatovať, že v kamaldulskom preklade je použité dvojaké členenie textov v jednotlivých kapitolách. Označené je rímskymi a tzv. arabskými číslicami. Rímske číslice označujú členenie na väčšie obsahové bloky a arabské číslice v úvodných poznámkach korešpondujúce s číslami veršov kapitol označujú menšie obsahové bloky, ktoré predstavujú malé literárne jednotky, z ktorých je zostavený celý text. Takáto štruktúra je riešená veľmi precízne a ukazuje, že kamaldulskí prekladatelia mali veľmi zrelé predstavy o logickej štruktúre biblických textov. Je to jeden z exegetických prvkov, ktoré neskôr prevzala historicko-kritická metodológia ako jeden z hlavných postupových krokov.

Nadpisy a číslovanie žalmov v kamaldulskom preklade

³⁴ Limitácia prvej správy podľa: DUBOVSKÝ, P. (ed.): *Komentáre k Starému zákonu. Genézis*, Dobrá kniha Trnava 2008, s. 47. Iné, staršie publikácie uvádzajú limitáciu 1,1 – 2,4a.

V biblickej Knihe žalmov je zaujímavý jav, že sa v prekladoch alebo prepisoch žalmov uvádzajú aj tzv. nadpisy žalmov. Ide o starobylé záznamy, o ktorých vedci nevedia s istotou určiť, či pochádzajú z pera ich originálnych autorov alebo skôr od neskorších redaktorov či prepisovateľov. Aj keď sa tieto úvody neberú ako súčasť textu, teda sa ani nechápu ako inšpirované, predsa ich dnešné vydania zachovávajú, a to z dôvodov starobylosti ako aj z dôvodov určitých informácií (nápevy piesní, okolnosti napísania, historické pozadie a pod.), ktoré sa napr. aj pre budúcnosť môžu ukázať ako cenný prameň pre exegézu.³⁵ V niektorých prípadoch sa kamaldulský preklad nadpisov výrazne odlišuje od moderných prekladov.

Príklad: Ž 4,1

Do kónca pēsňach Žálm Dáwidúw

Vg.: *in finem in carminibus psalmus David.*

NVg: *Magistro chori. Fidibus. Psalmus. David.*

Z uvedeného prehľadu celkom jasne vidno, že kamaldulský preklad sleduje text Vulgáty, je nejasný, je to prakticky presný preklad z Vg.

V otázke číslovania žalmov sa dá očakávať, že kamalduli sledovali to číslovanie, ktoré sa nachádza vo Vg. Je to tak, ale v prípade 9. kamaldulského žalmu je uvedený najskôr 9. žalm s 21 veršami, ale hneď za tým nasleduje nadpis: *Žalm X. podle Židuw*. Za tým nasleduje text s 18-timi veršami, za ktorými ide Žalm X. s patričnými úvodnými poznámkami. Pritom v texte Vg má 9. žalm 39 veršov ([príloha 17](#)).

Iná situácia je v prípade Ž 113 (LXX a Vg) /26 veršov/. TM a NVg tento žalm delia na Žalmy 114 /8 veršov/ a 115 /18 veršov/. Kamaldulský preklad tento Ž 113 uvádza pod jedným číslom 113.

Opačná situácia vzhľadom na prvý príklad nastáva v prípade Žalmov 114 a 115 (LXX a Vg), čo zodpovedá Žalmu 116 (TM a NVg). Kamaldulský preklad spája Žalmy 114 a 115 tak, že uvádza texty: 114,1-9 a 115,10-19.

V číslovaní žalmov potom dochádza ešte k jednému prelínaniu žalmov: v prípade Ž 147 (TM a NVg). Kým 20 veršov tohto žalmu v hebrejskom texte TM tvorí jeden celok, LXX a Vg ich členia na dva celky, a to verše 1-11 a 12-20. Kamaldulskí prekladatelia sa aj v tomto prípade držia zrejme textu Vg, pretože uvádzajú *Žálm CXLVI* s veršami 1-11 a za ním opäť *Žalm CXLVI* s veršami 12-20. Druhý prípad nadpisu *Žálm CXLVI* je zrejme omyl, patrí tam údaj *Žálm CXLVII*, pretože nasleduje *Žálm CXLVIII* ([príloha 18](#)).

³⁵ Porov. HERIBAN, J.: *PLBV*, SÚSCM Rím 1992, s. 1090-1091.

Záver

Štúdium úvodných poznámok k jednotlivým kapitolám kamaldulského prekladu ukázalo, že názvy jednotlivých kníh Písma sa v malých detailoch len v niektorých prípadoch líšia od dnešných názvov biblických kníh. Úvodné poznámky majú pevnú štruktúru, ktorá spočíva v špeciálnom značení rímskymi číslicami, ku ktorým sú pripojené objasňujúce poznámky, za ktorými je v niektorých prípadoch uvedené číslo verša, ku ktorému sa v kapitole vzťahuje tá-ktorá rímska číslica. Objasňujúce poznámky majú vo väčšine prípadov teologický alebo spirituálny význam, preto sa možno prikloniť k názoru, že zámerom kamaldulských autorov alebo prepisovačov bolo podať v týchto poznámkach riadny komentár k čítaným biblickým textom.

Teda aj táto druhá štúdia o úvodných poznámkach ku kamaldulskému textu ukazuje, že tak okrajové ako aj úvodné poznámky treba chápať ako komentáre k textu, teda sa potvrdzuje názor, že kamaldulský preklad Biblie je nielen prekladom, ale komentovaným prekladom Písma do slovenčiny.

Otázky prameňov v Kamaldulskej Biblii

Hlavnou našou otázkou v tejto podkapitole sú otázky prameňov používaných v kamaldulskom preklade Písma. Prvým ukazovateľom odpovede je fakt, že kamaldulskí mníši pre svoj preklad Písma do slovenčiny mali zostavený latinsko-slovenský slovník³⁶, ktorý je súčasťou kamaldulského kultúrneho a duchovného dedičstva. Slovník zostavený či vydaný v roku 1763 iste slúžil kamaldulom pre účely prekladov z latinčiny. Teda možno predpokladať, že hlavným prameňom pre slovenský text bola latinská Vulgáta.

Inými možnosťami mohli byť predovšetkým české alebo poľské preklady. V čase vzniku kamaldulského prekladu Písma už bol hotový preklad do českého jazyka, ktorý mal názov *Kralická Biblia* (vydaná v šiestich dieloch v rokoch 1579-1593).³⁷ Z poľských

³⁶ S. Eremi S. Antonii Ab. de Valle Lechnitz: SYLLABUS DICTIONARIJ LATINO=SLAVONICUS Ex Tribus N=ro Dictionarijs potissimum (In gratiam componentium Libros) Synonimis, Significatis et Epithetis collectus et auctus... Anno Domini M.DCC.LXIII. Titulná strana rukopisného slovníka z roku 1763. In: MRÁZ, A.: *Dejiny slovenskej literatúry; Slovenská vlastiveda, diel V, zv. I; literatúra a jazyk*, SAVU Bratislava 1948, s. 384b.

³⁷ Porov. MRÁZ, A.: *Dejiny slovenskej literatúry; Slovenská vlastiveda, diel V, zv. I; literatúra a jazyk*, s. 374. Kralická Biblia je prvým českým kompletným prekladom Svätého písma, ktorý z originálnych biblických jazykov pripravila Jednota bratská. Svoj názov dostala podľa mesta vydania, ktorým je mesto Kralice na Morave. Známých je aspoň 8 prekladateľov

prekladov by mohol prichádzať do úvahy Wujkov preklad, ktorým sa podrobnejšie zaoberajú iné štúdie v rámci tohto projektu.³⁸

Hlavným predmetom výskumu v tejto téme bude teda porovnanie niektorých kamaldulských formulácií s textom Vugáty a Kralickej Biblie. Sústredíme sa najmä na tzv. *crux exegetarum*, pretože idiomatické formulácie sa ťažko prekladajú a na nich sa spoľahlivo dá zistiť, ku ktorému prekladu sa ten-ktorý autor priklonil. Počet porovnávaných prípadov bude závisieť od zrejmosti v odpovediach na otázku o prameňoch pri prekladaní.

<i>text</i>	<i>kamaldulský preklad</i>	<i>Vulgáta</i>	<i>Kralická Biblia</i>
Gn 1,1-2	Na počátku stworil Bůh nebe a zem. Ale zem byla neužitečná y prázdna a tmawostí byli na wrchu propásti: a Duch Boží nosyl sa nad wodama.	In principio creavit Deus caelum et terram. Terra autem erat inanis et vacua et tenebrae super faciem abyssi et spiritus Dei ferebatur super aquas.	Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. Země pak byla nesličná a pustá, a tma byla nad propásti, a Duch Boží vznášel se nad vodami.

Komentár: V prvých dvoch veršoch Písma nie sú v uvedených prekladoch veľké rozdiely. Kamaldulský výraz *neužitečná* sa zdá byť preložený skôr z Vg (*inanis*) než z Kralickej Biblie (*nesličná*). Latinský výraz *tenebrae* je v kamaldulskom preklade uvedený rovnako v pluráli *tmawostí*, kým Kralický preklad má *tma* v singulári. Kamaldulský výraz *nosyl sa* pripadá byť doslovne preložený z latinského *ferebatur*, kým Kralický preklad *vznášel se* je rozdielny.

Záver: Text Gn 1,1-2 vykazuje známky prekladu z Vulgáty, nie z Kralickej Biblie.

<i>text</i>	<i>kamaldulský preklad</i>	<i>Vulgáta</i>	<i>Kralická Biblia</i>
Dt 34,11-12	W wšeckých diwoch a zázrakoch které dopústil skrze neho, aby činil v zemi Egyptskég Faraónowi a wšeckým služebnikom geho y wšeckég zemi geho. A každú ruku sylnú, y diwi weliké, které činil Moyžiš predewšeckym lidem Yzrahélskym.	In omnibus signis atque portentis quae misit per eum ut faceret in terra Aegypti Pharaoni et omnibus servis eius universaeque terrae illius et cunctam manum robustam magnaue mirabilia quae fecit Moses coram universo Israhel	Ve všech znameních a zázracích, pro něž poslal jej Hospodin, aby činil je v zemi Egyptské, před Faraonem a přede všecněmi služebníky jeho, a vši zemi jeho. Také i ve všech skutcích ruky silné, a ve všeliké hrůzi veliké, kteréžto věci činil Mojžiš před očima všeho Izraele.

tohto prekladu, ktorý z dôvodu 6-tich zväzkov dostal názov „šesťdielka“. Porov.: http://sk.wikipedia.org/wiki/Kralick%C3%A1_biblia. 6.10. 2009.

³⁸ Možným súvislostiam kamaldulského prekladu s Wujkovým prekladom Písma sa podrobne venujú ďalší členovia riešiteľského tímu tohto projektu: Prof. Tomasz Bolesław Jelonek a Dr. hab. Roman Bogacz z PAT Krakow. Jakub Wujek (1541-1597) je autorom prekladu Písma z Vulgáty do poľského jazyka. Preklad bol publikovaný vo viacerých dieloch, r. 1593 bol hotový Nový zákon, potom o rok neskôr Žalmy. Celý preklad bol dokončený v roku 1595, ale pre korektorské práce bol tento preklad publikovaný podľa Vulgáty Sixto-klementínskej až v roku 1599. Porov. http://pl.wikipedia.org/wiki/Jakub_Wujek. 6.10.2009.

Komentár: Tak sa zdá, že Kralický preklad latinského *signum* je bližší Vulgáte ako kamaldulský preklad, ktorý používa výraz *div*. Kamaldulské *Faraónowi* lepšie zodpovedá latinskému výrazu *Pharaoni*, ktoré je tiež v datíve ako aj kamaldulský preklad. Dvanásty verš *A každú ruku sylnú...* je celkom totožný s Vg, kým kralický preklad ide celkom odlišnou stavbou vety a chápaním verša v porovnaní s kamaldulmi a Vulgátou, ktoré sú v tomto prípade mimoriadne jednotné ešte aj v písaní hebrejského mena *Yzrahel*.

Záver: Teda aj v tomto prípade prekladajú kamalduli podľa Vulgáty.

<i>text</i>	<i>kamaldulský preklad</i>	<i>Vulgáta</i>	<i>Kralická Biblia</i>
1Sam 3,1	A mladenec Sámuel posluhowal Pánu Bohu pred Héli, y reč Boži tedy bywala wzáctná neb za časów tých nebywalo widěna zgawného.	Puer autem Samuhel ministrabat Domino coram Heli et sermo Domini erat pretiosus in diebus illis non erat visio manifesta.	Mládenček pak Samuel přísluhowal Hospodinu při Eli, a řeč Hospodinova byla wzáctná v těch dnech, aniž býwalo widění zjawného.

Komentár: Všetky tri preklady sú veľmi podobné a blízke v použitých termínoch. Rozdiel však možno vidieť v prepise Božieho mena *Pán Boh* v kamaldulskom preklade, resp. *Domino – Hospodin* vo Vulgáte a Kralickej Biblii. Podobne je to v prípade *reč Boži*, resp. *sermo Domini*, či *řeč Hospodinova*. Kralický preklad je tu vernejší latinskému textu ako kamalduli. Dosvedčuje to aj ďalší latinský výraz *in diebus illis*. Kralický preklad tu má doslova *w těch dnech*. Iné rozdiely ukazujú spoločný postup kamaldulov a autora Vulgáty: *coram – pred* (a nie *při*). Uvedený odklon od latinských výrazov si možno vysvetliť tak, že citovaný verš je veľmi ľahký na preklad, a tak si autor dovolil aj voľnejší preklad než na iných miestach.

Záver: Azda sa možno aj v tomto prípade mierne prikloniť k mienke, že kamalduli prekladali podľa Vulgáty.

<i>text</i>	<i>kamaldulský preklad</i>	<i>Vulgáta</i>	<i>Kralická Biblia</i>
Jer 31,22	Až dokud sa rozpliváš dcéro túlawá? nebo učinil Pán nowú věc na zemi: Žena okolo oběstane muža.	Usquequo deliciis dissolveris filia vaga quia creavit Dominus novum super terram femina circumdabit virum.	Dokudž se toulati budeš, ó dcero zpurná? Neboť učiní Hospodin novou věc na zemi: Žena bude vůkol obcházeti muže.

Komentár: Citovaný verš je známy z biblických introdukcií a exegetických publikácií ako ťažký prípad pre interpretáciu a exegéti poskytujú viaceré možnosti. V tomto porovnaní je možné dobre vidieť, ako sa kamaldulskí prekladatelia úzkostlivo pridržiavali Vulgáty. Latinské *deliciis dissolveris* preložili kamalduli výrazom *rozpliváš sa*. Kralický preklad *toulati sa budeš* je výraznejšie vzdialený od Vulgáty v porovnaní s kamaldulským termínom.

Podobne je to s výrazom *filia vaga*: kamaldulský výraz *dcéro túlawá* jasne poukazuje na latinský výraz, a nie na Kralický (*dcero zpuřná*). Ďalším dôkazom latinského prameňa kamaldulov je tvar slovesa *učinil*, čo je perfectum zodpovedajúce latinskému *creavit*, kým kralickí prekladatelia majú futurum *učiní*. Záverečná časť verša, ktorá je vlastným *crux exegetarum* celkom evidentne ukazuje na latinský prameň, teda Vulgátu: kým Kralický preklad pomocou slovesa *vůkol obcházeti bude* prezrádza zároveň určitú interpretáciu, kamaldulský preklad *obéřtane okolo* je doslovným prekladom slovesa *circumdabit*. V tomto prípade sa odlišný preklad kamaldulov od Kralickej Biblie dá ľahko dokázať aj z komentára uvedeného v marginálnych poznámkach, ktoré prezrádzajú, že toto miesto treba chápať ako proroctvo o tom, že Pán stvorí nezvyčajnú vec (*creabit inusitatum*) na zemi: žena (*Virgo Maria*) obkľúči (*in utero – v materinskom lone*) muža (*sapientia perfecta: ab eo erit illa salus*). Kamalduli teda podávajú mariologický výklad tohto verša – a teda aj preklad (ak preklad vznikol súčasne s margináliami). Naproti tomu Kralickí prekladatelia prekladajú tento verš v zmysle tzv. politicko-sociálnej interpretácie, podľa ktorej „bezpečnosť bude taká veľká, že aj ženy budú môcť obrániť silných mužov. Obraz pravdepodobne čerpá z dávnych spôsobov prežitia v situácii napadnutia karaván. Keď cestujúcim v karavánach hrozilo nebezpečenstvo, že budú prepadnutí beduínmi, vtedy cestujúci muži vytvorili kruh okolo tiav s nákladom, do stredu išli ženy a deti a takto mohli mať nádej na prežitie. Z toho sa zrejme stal obraz.“³⁹

Záver: Na základe podrobného porovnania textu Jer 31,22 kamaldulského prekladu s textami Vulgáty a Kralickej Biblie možno s istotou tvrdiť, že kamaldulský preklad sa pridrižiava latinského textu z Vulgáty.

<i>text</i>	<i>kamaldulský preklad</i>	<i>Vulgáta</i>	<i>Kralická Biblia</i>
Ž 4,1	Do kónca pěšňach Žálm Dáwidůw.	In finem in carminibus psalmus David.	Přednímu zpěváků na neginot, žalm Davidův.

Komentár: Citácia uvedená v tabuľke nie je vlastným textom žalmu, ale predstavuje jeho nadpis. Jeho preklady v sledovaných verziách celkom jasne ukazujú použitý prameň. Kamaldulský preklad je tu úplne doslova preložený text Vulgáty, a to až do takej miery, že sa v ňom stráca súvislosť vo výpovedi, podobne ako to vidieť aj v latinskom texte. Text

³⁹ TYROL, A.: *Proroci 2*, TI TF KU Spišské Podhradie, rukopis, s. 5-6.

Kralickej Biblie prináša výrazne rozdielnu formuláciu, v zmysle ktorej je aj dnešný text Neovulgáty, ktorý obsahuje nasledovný nadpis: *Magistro chori. Fidibus. Psalmus. David.*⁴⁰

Záver: Aj v tomto prípade možno jednoznačne potvrdiť a uvedený príklad to dokazuje, že kamaldulský preklad sleduje ako predlohu latinský text, ktorý mu slúži ako prameň pri preklade.

Celkový záver

Cieľom tejto štúdie bolo podať exegetickú štúdiu o troch oblastiach výskumného záujmu kamaldulského prekladu Písma: 1) marginálne poznámky ku knihám SZ, 2) úvodné poznámky k jednotlivým kapitolám textu SZ a 3) zistiť pramene, z ktorých bol zhotovený preklad kníh SZ. Publikovaný faksimilný rukopis kamaldulského prekladu (KB I-II) poskytuje bohaté možnosti výskumu uvedených otázok a toto štúdium je naozaj fascinujúce a inšpirujúce aj pre dnešný exegetický výskum.

- 1) *Marginálne poznámky k sz-knihám* sú zostavené veľmi úsporne a dômyselne. S istotou možno tvrdiť, že sledujú teologicko-spirituálny cieľ. Možno v nich nájsť odvolávky na paralelné miesta, výklad-explikáciu textu, dokreslenie použitých výrazov hebrejskými či aramejskými ekvivalentmi, hermeneutické poznámky o alegorickom štýle, ako aj označenie používaných prameňov spomedzi cirkevných otcov alebo súčasných teológov.
- 2) *Úvodné poznámky k jednotlivým kapitolám* sú dvojaké: rímske číslice obsahovo členia kapitolu na 2 – 3 časti podľa – aj vzhľadom na dnešnú historicko-kritickú metodológiu – precíznych štruktúrálnych kritérií a druhým typom poznámok sú vlastne čísla veršov, ktoré ukazujú miesta v texte alebo celé bloky textu, na ktoré sa viaže príslušná úvodná poznámka. Aj tento systém je veľmi dôkladný, väčšinou sa týka obsahu, miestami sa v týchto poznámkach vyskytujú aj interpretácie, predovšetkým kristologické.
- 3) *Používané pramene kamaldulského prekladu:* na základe piatich príkladov porovnávania kamaldulského prekladu s textami Vulgáty a Kralickej Biblie sa jednoznačne ukázalo, že hlavným prameňom, z ktorého kamaldulskí prekladatelia pripravovali slovenský text, bola Vulgáta. Kralická Biblia nevykazuje stopy v kamaldulskom preklade. Latinský text však nebol jediným prameňom prekladu,

⁴⁰ NOVA VULGATA BIBLIORUM SACRORUM EDITIO, *Editio typica altera*, Libreria Editrice Vaticana 1986, s. 877.

pretože v marginálnych poznámkach sa sporadicky vyskytujú aj odkazy na hebrejský alebo aramejský text, resp. Septuagintu. Možné používanie poľských prekladov ukážu štúdie ďalších členov tohto riešiteľského tímu.

Uvedené poznámky dostatočne a konkrétne dosvedčujú, že kamaldulský preklad je spoľahlivo možné označovať ako komentovaný preklad s teologicko-spirituálnymi dôrazmi, čo ešte viac vyzdvihuje jeho hodnotu a praktický úžitok pre vtedajších ako aj dnešných záujemcov.

Prof. Anton Tyrol
Teologický inštitút TF KU Spišská Kapitula
Spišské Podhradie
tyrol@kapitula.sk